

Ա.Զ.Գ.Ա.ՅԻՆ

Ազգային ժողովը երեկ գումարեցաւ Պաշտօնական թերթին ընդ նախագահութեամբ Ս. Պատրիարք Զոր, և ատենակցական ժողովը Ստեփան փառայի Աստուծոյն :

Ժամ 8ին 20 ի չափ երեսփոխանք հազար (անձրեւին պատճառաւ) ներկայ լինելով, ատենական բացուեցաւ, մի միայն ատենական խնդրոց վերաբերեալ որոշումներ ընելու նպատակաւ, որոց կարգէն էին :

1. Դիւանին մէկ առաջարկին, որով կը խնդրէր երեք և աւելի նիստերէ բացակայ գտնուող երեսփոխանաց ազդարարութիւն գրել, ծանուցանելով թէ իրենց բացակայութիւնն եթէ տակաւին չարժեանակէ, առանց պարզ հրաժարականի խնդիր համարուելու, ըստ կանոնադրութեան պիտի նկատուի և լրացուց միջոցաւ հրատարակուի ի գիտութիւն ընտրողաց : Այս ազդարարութիւնն ընելու պաշտօնը Ս. Պատրիարք Զոր յանձնուեցաւ :

2. Ազգ. ժողովը Ա. ատենակցային Արամատեան Համալսարանէ կ'ընդունէր հրաժարականէ ետ առնուլ չուղեւորն պատճառաւ հրաժարեալ ճանչուեցաւ և թ. ատենակցային անոր յաջորդեց :

3. Պէկեան էֆէնտիին մէկ գիրը կարգադրուեցաւ, որով կը բողոքէր ազգային ժողովին իւր դէմ արձակած դատարարութեան դժուարին դէմ, իրեն անիրաւ և ուղիղ, և կը հրաժարէր երեսփոխանութենէ : Ժողովը այն գիրը Ձեռնհասութեան դիւանին զրկեց ի նախաքննութիւն իրեն պատճառաբանեալ հրաժարագիրը :

4. Նախաքննիչ դիւաններէն եկած երկու անդերկազիրք կարգացուեցան, մին Հիւանդանոցի հրաժարեալ հոգաբարձութեան դէմ եղած գանդատանոց նկատմամբ, և միւսն ալ Պէկեան էֆէնտիին ատենակցեալ Ստեփան փառայի դէմ տուած ամբաստանագրին նկատմամբ, զորս հրաժարեալ ատենակցայինը սխալմամբ օրակարգէն անցուցած էր : Ժողովը բաւական վիճաբանելէ ետեւ երկու անդերկազիրք ալ եղբակցութիւնն ընդունելով, մերժեց ներկայացեալ գանդատագիրն ու ամբաստանագիրը, և ատենը փակեցաւ ժամ 10 ին՝ երեք շաբաթէն դադարուելու օրոշմամբ :

Բ. Դուռնէն Պատրիարքարան եկած պաշտօնագիր մը կը ծանուցանէ թէ Ձեյմիսուն մէջ ապոստամբութիւն հանելով ձերբակալեալ անձանց խոստովանութիւններէն իմացուեր է թէ ասորումքը կ'Պոլսէն յորդոր կամ քաջակցութիւն կ'ստանան եղեր :

Լուսնուսանայելով Ս. Պատրիարքը խախտ բողոքեց է այս ամբաստանութեան դէմ՝ իրեն հիմնովին սուտ որովհետեւ անհնար է որ Հայք ապստամբական խորհուրդ անցունեն իրենց մարզէն, և զայս ալ ի նոյն քաջակցներն :

Ս. Պատրիարք հայրն հինգ շաբաթի օրը մայրաքաղաքիս Անգղիական, Գաղղիական և Գերմանական դեսպաններուն այցելութեան երթալով տեսակցեցաւ :

Գոհութեամբ կը լսենք թէ Արարտան բաղմարդին ընկերութիւնը Տէրսիմի մէջ վարժարան մը բանալու օրոշում ըրեր է Ս. Պատրիարք Զոր առաջարկութեամբ :

Վարչութիւնն ալ իւր կողմէ Գաղանճեան Միւծ. Կիրակոս էֆէնտին ընդհանուր հաղարարած կարգերէ Տէրսիմի Հայ ժողովը հոգ :

Վանեցի ազգայինը կ'Պոլսոյ ազգային ժողովոյն երեսփոխան ընտրած են Աղաբէկեան Մեծ. Մարկոս էֆէնտին :

Սրբազան Պատրիարք հայրն Աղաբէկեան Մարկոս էֆէնտին հրատարակած համալից աշխատասիրութեան վրայ հետեւեալ գոհութեան նամակը գրեց անոր :

Պատուելի Աղաբէկեան Մարկոս էֆէնտին սիրելոյ մերոյ ողջոյն և օրհնութիւն :

Կարգացի ձեր թուղթն Հայոց աշխարհի : Ազգի և եկեղեցոյ մասին զոր խնձ նուիրել բարեհաճեալ էք, և հաճութեամբ սրտի տեսի որ ապացուցանել ջանացած էք Հայոց աշխարհի և ազգի գոյութիւնը, հասուն քննութեամբ և արդի պատմաբանաց անուշեամբ Հայոց հին և նոր կեանքը համառօտիւ նկարագրել էք, և կըսէք թէ այս գործը՝ ընդարձակապէս երկարութեան մը իրեն ամփոփումն կամ նախաշարժը կը ներկայացնէ :

Ուրախ եմ որ ձեր այս հմտական աշխատասիրութիւնը, յորում ձեր ազգայնութիւնը կը փայլի և որ անտարակց իւր արժէքն ունի, ազգայնոց ընկեր ընդունելութեամբ խախտեց և քաջակց պիտի տայ թէ ձեզ և թէ բազմոյն որ իրենց ուղղութիւնն և հանձնը կը նշարեն Հայոց ազգն որ ըստ օրէ պանծացնելու :

Ձեմ մտանար յիշել նաեւ թէ չորհաւալ եմ որ մեր սուրբ եկեղեցոյ վերջին պարծանք և հայր և սիւն անմահ Ներսիսեան պատուական խօսքերէն մաս մը զրան էք ձեր թղթի մէջ, որով կարելի է թիչ շատ իմաստասիրել թէ ինչ է եղած Հայոց եկեղեցոյ հոգին : Հայոց եկեղեցոյ վարդապետութեանց վրայ լի ու լի ճանաչի ձեր առարկայն չլինելով իսկ այս թղթովը կարեւոր ծառայութիւն կը մատուցանէք ձեր ազգին՝ որուն աշխատաւոր զաւակներէն մին էք :

1873 հոկտ. 11 Օրհնեալ լեռուք ի Պարբերիկ Հայոց Ազգ. Կ. ի Կ. Պոլս

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿԱՊՈՍ

ԲԱՐԵՆԱՐԴՈՒԹԻՒՆ
ՅԱՆՍԱԿԱՆ ԳԱՆԱՆՈՅ ԹՈՒՐԿԻՈՅ
(Եւր. և Էջմ. Դ. 2205)

« Բնաւ աշխարհագիր մը ճշդութեամբ չցուցներ մեզ թէ թուրքիոյ ոյլ և ոյլ հաստատութեանց կամ ազգայն իւրաքանչիւրին թիւն օրհնագիտ : Աւելի ճիշդ երեցած անդեկութեանց և մերձաւորական հաշուոց համեմատ հետեւեալ աղիւսակը կըրնանք յորինել :

Մահագրանք	
Թուրք.ք	4,000,000
Բուրք.ք	1,500,000
Լազք	300,000
Չէրքէզք	300,000
Արարք	2,500,000
Պէտէվիք	2,000,000
Գրեհոսնայք	
Հայք	2,200,000
Յոյնք	2,000,000
Մարոնիք	200,000
Քաղղէացիք	100,000
Ասորիք	100,000
Մէլքիթք	100,000
Այլ	
Հրէայք	200,000
Չանաղանք	300,000
16,000,000	

Մեծ Բաժանման Կազմակերպ	
Մահագրանք	10,800,000
Բրիտանեայք	4,700,000
Այլք	500,000
16,000,000	

« Հնար է արդեօք այս տարրերը ձուլել ի մի ազգութիւն : Մեք կը պատասխանենք թէ ոչ, և ահաւասիկ մեր գլխաւոր խորհրդածութիւնները :

1. Արարացւոց լեզուն թուրքաց լեզուն բոլորովին տարբեր ըլլալով, այնպէս որ զիրար չեն իմանար, երկու տաշերու մէջ յաւիտենական բաժանման խտրոց մը պիտի մնայ :

2. Արարացոց անձնականութիւնը, որով իրենց առաջնութեան, գրից բարձրութեան, թուոյն և այլն գերազանցութիւնները կ'իմանան, չը ներեր որ իրենց ազգութենէն հրաժարին ի նպատակ թուրքաց :

3. Արարական տարրին միշտ իշխանութենէ հեռու բռնուիլը՝ զայն երբէք չընտանեցներ տիրապետող ազգին հետ :

4. Արարական ազգաց պահած զգուշութիւնը կ'ընդհանրանալով իրեն, որով իրենց երկիրն, որ Տօրոս լեռներէն սկսելով մինչև հարաւային ծովերը կը տարածի, և գրեթէ կայսրութեան ամբողջական մասը բռնըւած է, չներեր որ Արարացին թուրքոյն գործակից ըլլայ, երբ Բրիտանիոյն օչնչանալուն լնդ իրն յազուի :

5. Թուրքք չեն կրնար ամենին օգուտ մը յուսալ Բերքերէն ու Չէրքէզներէն, որք քաղաքական նպատակ չունին, և կարգ կանոն չեն գիտեր, և որք անխտրաբար իրենց հարստահարութիւնները կը գործածեն թէ՛ Բրիտանիոյն և թէ՛ թուրքաց վրայ :

6. Թուրքք ցեղը միմեկ մնալով չկրնար միջիլ Բրիտանիոյն հետ, մինչ ամենին չունի զօրութիւն դիմագրելու անոց մտաւորական կարողութեանց և քաղաքական միջոցներուն, և այս պատճառաւ քաղթութեւնը միայն լոկ ուժով և բռնութեամբ կրցած է Բրիտանիոյնը նուաճել :

7. Եթէ անգամ մը բարեկարգութեանց գործադրութեամբը թուրքք ցեղն այդ զօրութիւնը մերկանայ, անհաւասար կը մնայ Բրիտանիոյն դէմ, և չկարենալով անոց հետ մերցիլ, չկրնար լոկ քաղաքական միջոցներով իրեն տիրապետութիւնը պահել :

8. Բրիտանիայք թէպէտ ցերեւեալ բայց ունին իրենց աւանդական կեդրոններն, ուր արդեամբ ալ առաւել բազմաւոր են, ինչպէս Հայք ի Կարին և ի Վան, և Յոյնք ի Ըմիւռնիա և ի Գոնիա, և բարեկարգութիւնը տեւի ևս պիտի զօրացնեն այս բնական յենարանները :

9. Իսկ Թուրքք՝ ընդհակառակն՝ զուրկ աւանդական հայրենեաց օգտէն, պիտի պարտաւորին այժմեան բազմաւորութեան փաստին դիմել, բայց իրենց հոգատակաց հետ անհաւասար վիճակի մէջ պիտի գլտնուին :

10. Բրիտանիայք իրենց առաւելութեան փաստերը ճանչնալով՝ և եւրոպական թուրքիոյ Բրիտանիոյն օրինակէն շարժեալ, արաւելի բարենորոգումներն յօգուտ գործածելով և իրենց բնական կարողութիւնները զարգացնելով, իրենց ամեն զօրութեամբը պիտի դիմագրեն ձուլման ջանքերուն :

11. Ըստ այսմ՝ ամեն ճիշդն՝ որ իրենց ազգութիւնն ալ զարգացնելու

չժառայեր, կարծես թէ իրենց բարոյական և բնական բարեկեցութեանը ալ հակառակ պիտի սեպուի, տիրապետութեան ձև մը պիտի առնուի և բարենորոգմանց առաջին ըսկըզուրքը պիտի խախտէ, և կարծես թէ աւելի ուժով պիտի նորոգէ այն խեղճ վիճակն, որուն դարման կուզուէր ընծայուիլ :

12. Թուրքիոյ բարենորոգումն անկեղծ և կատարեալ ըլլալու համար՝ պէտք է Բրիտանիայ տարրերէն օգտի, որովհետեւ Թուրք տարրն ոչ կարեւոր պայմաններն և ոչ կարող անձանց միջոցները կ'ընձեռէ բաւականապէս :

13. Գլխաւոր է ուրեմն իբրեւ առաջին կէտ՝ փնտալ տարբաց նմանութիւնը կամ համաթիւնը թէ՛ իբր միջոց և թէ՛ իբր նպատակ գործադրութեան բարենորոգմանց :

14. Ինչ որ զրուցեցինք՝ արդեամբ կը տեսնուի լիբանան բնակեալ Մարոնեաց օրինակով, զորս բարեկարգութեամբ կ'առաջարկուի համար հարկ եղաւ իրենց հիմնականապէս Մարոնի վարչութիւն մը տալ, և այս փաստը կը զօրէ առաւել ևս այն Բրիտանիայ ազգաց համար, որք Մարոնիներէն շատ աւելի բարձր գիրք մ'ունին, ինչպէս Հայք և Յոյնք :

« Հնար էր մեզ առաւել ևս յառաջնալ այդ շղթայաշար խորհրդածութեամբ, բայց լաւագոյն է հետեւութեան համար :

« Արիական թուրքիան չորս մեծ տարբեր կրնայ բաժնուիլ, պզտիկ տարբերը զանց ընելով :

Ա. Թուրքք
Բ. Արարք
Գ. Հայք
Դ. Յոյնք

« Աւելի երկուքն է ապէս մահմետական ևս : վերջին երկուքն իսկապէս քրիստոնեայ : այս տարբերէն իւրաքանչիւրն ունի երկիր մը, որոյ մէջ առաւելութիւն կը կաղմէ կամ առաւելագոյն կը բնակի, և միւս տարբերաց վրայ գլխաւորութիւն մ'ունի : Պիտոսայի, Գաթիմանիի և Էնկիւրիի դաւառներն առաւելաբար թուրքարեակ են :

« Այստեղի Գոնեայի դաւառներն յունարեակն :

« Տրապիզոնի, Ատանայի, Սեբաստիոյ, Կարնայ, Վանայ և Տիգրանական երեք դաւառներն Հայարեակն :

« Սուրիոյ, Հալէպի, Պաղատա, Պատարայի, Եմէշի և Հիւսիս գաւառներն Արարարեակն :

« Այժմեան գաւառաց սահմանները տարբերակաւ շատ ճշգրտութեամբ դժուած չեն : ուստի երբ հիմնապէս բարենորոգումք գործադրիլ սկսին, պէտք է դաւառաց սահմաններն ուղղել և բարեփոխել : « Նկատելով ուրեմն թէ Օսմանեան կայսրութեան Արիական գաւառները տարբեր և հակառակ տարրեր կը պարունակեն :

« Նկատելով թէ այդ տարբերայ իրարու հետ ձուլին անհնարին է :

« Նկատելով թէ որ և իցէ ձուլման փորձը մեծամեծ յեղափոխութիւններ ծնուցանելով բարենորոգումները կը խախտեն :

« Նկատելով թէ Արիոյ Բրիտանիայք սկսան իրենց քաղաքական ազգութեան գիտակցութիւնն օրինակէն քաջակցութեանց ից օրինակէն քաջակցութեանց :

« Նկատելով թէ որ և իցէ բանաւոր բարենորոգում պէտք է համաձայնի պարագայից պահանջմանց և ժողովրդոց բազմանաց :

« Նկատելով որ Օսմանեան տիրութիւնը բազմանք և միտք կը

